

Repetitorium

Nauka o państwie

Budowa normy prawnej

W doktrynie formułowanie są różne koncepcje struktury (budowy) normy prawnej.

Koncepcja trójelementowa (trójczłonowa) zakłada, iż norma prawna składa się z: hipotezy, dyspozycji i sankcji. Zwolennicy tej koncepcji przekonują, iż przystępując do tworzenia, czy też stosowania prawa, uprawniony podmiot powinien mieć na uwadze zawsze trzy zagadnienia: ustalenie treści uprawnień i obowiązków, ustalenia adresata o warunków, w jakich te uprawnienia i obowiązki mają zastosowanie, wreszcie ustalenie konsekwencji grożących w przypadku zachowanie niezgodnego z obowiązkiem lub przekraczającego zakres uprawnienia. Każdy ze wskazanych elementów jest traktowany, jako niezbędny składnik normy prawnej, a w konsekwencji cech prawa odmawia się tym normom, które nie przewidują restrykcji w postaci sankcji.

Hipoteza jest to część normy prawnej, która określa adresata normy, oraz warunki oraz okoliczności, których spełnienie jest niezbędne, aby oczekiwać od danego podmiotu zachowania określonego w dyspozycji. Hipoteza określa zatem kto i kiedy zobowiązany jest do określonego zachowania lub może postąpić w określony sposób. Na hipotezę normy składają się elementy podmiotowe – określenie adresata i jego cech (np. wiek, zawód, stanowisko, stan majątkowy, stan rodzinny, stan cywilny, stan zdrowia) oraz elementy przedmiotowe – określenie stanów, okoliczności, zjawisk, które są w stosunku do adresata zewnętrzne (np. "w czasie powodzi", "w czasie suszy", "podczas licytacji", "w czasie zagrożenia epidemiologicznego") lub określenie miejsca, gdzie należy wypełnić obowiązek lub można zrealizować uprawnienie (np. "na drodze publicznej", "w miejscu pracy", "w szkole", "w szpitalu", "podczas rozprawy"), czy też czasu działania ("w czasie wojny", "do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego"). Hipoteza może także wskazywać szczegółowo cel działania (np. "w celu przywłaszczenia", "w celu obalenia ustroju", "w celu zawarcia mowy", "w celu zawarcia małżeństwa" albo sposób działania ("wspólnie i w porozumieniu", "ze szczególnym okrucieństwem"). Norma prawna stosunkowo rzadko obowiązuje wszystkich, wszędzie i w każdych warunkach, najczęściej tylko w określonych okolicznościach podmiotowych i przedmiotowych. Hipoteza wyznacza zakres zastosowania normy. Co do zasady jest to najbardziej rozbudowany element normy.

Hipoteza może być sformułowana w następujący sposób: Kto za zgodą kobiety przerywa jej ciążę z naruszeniem ustawy (art. 152 kodeksu karnego); Jeżeli czyn stanowi tylko wykroczenie, prokurator odmawiając wszczęcia postępowania lub umarzając je przekazuje sprawę Policji w celu wystąpienia z wnioskiem o ukaranie do właściwego sądu (art. 18 § 1 kodeksu postępowania karnego); W razie

zawieszenia postępowania sąd na żądanie powoda cywilnego przekazuje wytoczone powództwo sądowi właściwemu do rozpoznawania spraw cywilnych (art. 68 kodeksu postępowania karnego). Młodociany uzyskuje z upływem 6 miesięcy od rozpoczęcia pierwszej pracy prawo do urlopu w wymiarze 12 dni roboczych (art. 205 § 1 kodeksu pracy) Hipotezy zostały pogrubione.

Dyspozycja to część normy, która określa wzór zachowania nakazanego, zakazanego lub dozwolonego, do którego adresat jest zobowiązany lub uprawniony, gdy spełnią się warunki określone w hipotezie. Przedmiotem dyspozycji mogą być: czyny (faktyczne zachowania psychofizyczne), tj. takie, których przebieg lub następstwa uregulowane są przez prawo (np. przy-wyłączenie cudzej rzeczy ruchomej, potrącenie przechodnia na światłach, prowadzenie samochodu, budowa drogi, odmowa złożenia wyjaśnień przez oskarżonego), jak też czynności konwencjonalne, tj. takie zachowania, którym istniejące normy nadają swoiste znaczenie, inne niż to, które wynikałyby z psychofizycznego przebiegu tych czynności i ich faktycznych skutków. Dyspozycja wyznacza zakres normowania normy.

Zakaz wskazuje, jakie typy zachowań są przez prawodawcę uznane za niedopuszczalne (zabronione). Zakazywane są czyny. Zakaz może być sformułowany, przez użycie określenia, które jednoznacznie przesądza, iż dane zachowanie jest niedopuszczalne (np. "zabrania się", "nie dozwolone jest", "obowiązany jest powstrzymać się", "nie wolno", "zakazane jest"), jak również przez wskazanie, iż zachowanie w określony sposób zagrożone jest sankcją (np. „kto za-bija człowieka podlega karze...”)

Nakaz określa, jakie zachowanie są przez prawodawcę oczekiwane (powinne). Określenie nakazu następuje np. poprzez użycie słów "nakazane jest", "należy", "powinien", "musi", "zobowiązany jest".

Zachowanie dozwolone to zachowanie, które nie jest ani nakazane, ani zakazane, a zatem adresat normy może postąpić w dany sposób, ale nie musi. O tym, czy zachowa się w dany sposób, czy też nie zależy wyłącznie od jego woli (np. można zawrzeć związek małżeński, można kupić samochód, można sprzedać dom). W aktach normatywnych dozwolenie formułowane są za pomocą zwrotów takich jak "może", "ma prawo", "jest uprawniony", "wolno".

Koncepcja norm sprzężonych (podwójnych) zakłada, iż prawodawca normę prawną redaguje za pomocą dwu norm ze sobą połączonych ("sprzężonych") w jedną całość. Koncepcja ta zakłada, iż sankcja stanowi odrębną normę. Na normy ze sobą sprzężone składają się: norma sankcjonowana i norma sankcjonująca. Każda z tych norm (żadna nie jest samoistną normą prawną) ma swoją strukturę, na którą składa się hipoteza i dyspozycja. Hipoteza normy sankcjonowanej określa adresata i warunki, których spełnienie jest niezbędne, aby domagać się od adresata spełnienia ciężącego na nim obowiązku, czy też aby móc ocenić, czy określone zachowanie było dozwolone. Hipoteza normy

sankcjonowanej nie różni się zatem niczym w porównaniu z hipotezą normy w koncepcji trójczłonowej. Dyspozycja normy sankcjonowanej zawiera nakaz, zakaz lub dozwoleństwo. Określa zatem wzór pożądanego zachowania. Nie różni się zatem do dyspozycji normy w koncepcji trójczłonowej. Norma sankcjonująca również składa się z hipotezy i dyspozycji. Hipotezą normy sankcjonującej jest fakt naruszenia normy sankcjonowanej. Tym samym hipotezą normy sankcjonującej jest stan faktyczny powstały na skutek naruszenia przez adresata normy prawnej dyspozycji normy sankcjonowanej, mimo iż spełniły się warunki i okoliczności wymienione w hipotezie tej normy. Hipoteza normy sankcjonującej jest nowym elementem tej konstrukcji. Nie znajduje ona odpowiednika w koncepcji trójelementowej. Dyspozycja normy sankcjonującej jest właściwą sankcją. Jest ona ujęta w formie dyspozycji, a więc sposobu postępowania, który adresowany jest do dwóch adresatów: pierwotnego i wtórnego. Adresatem pierwotnym jest adresat dyspozycji normy sankcjonowanej, który ma obowiązek ponoszenia skutków naruszenia dyspozycji tej normy. W teorii prawa twierdzi się, iż jest to swoiste wezwanie adresata normy, aby poddał się konsekwencjom prawnym, jakie prawodawca przewidział za dane naruszenie. Adresatem wtórnym jest właściwy organ państwowy – dyspozycja ta zawiera upoważnienie (kompetencję) dla organów państwa dla realizacji wszystkich skutków, które przewiduje norma. Norma sankcjonująca jest normą posiłkową (hipotetyczną), gdyż uruchamia się tylko wtedy, gdy zostanie naruszona dyspozycja normy sankcjonowanej.